

Kirkemøtets basis og oppgave som åndelig lederorgan i kirken

Biskop emeritus Andreas Aarflot

Teologiske kriterier for kirkeforfatningen

Det første Kirkemøte, som trådte sammen for første gang i 1984, brukte mye tid på å definere sin egen rolle som kirkelig styringsorgan. I forarbeidene til lovendringen og i den politiske debatt var det de juridiske og samfunnsmessige sider av reformen som stod i forgrunnen. Men nå var det opp til Kirkemøtet selv å gi uttrykk for hvordan det så sin rolle i den fremtidige utvikling av kirken. Under saksbetegnelsen "Kirkemøtet og kirkeordningsloven" ble det overlatt til komité 1 å utforme en innstilling i saken. Det fantes røster i det første Kirkemøte som mente at en burde være forsiktig med formelle vedtak som pekte ut over de juridiske og konstitusjonelle rammene som de politiske vedtakene satte. Det ble derfor fremmet forslag om at møtet bare skulle gi en uforpliktende tilslutning til formuleringer som var utformet i komiteens innstilling. Men forsamlingen var seg bevisst at det var nødvendig å fastlegge den teologiske og åndelige basis som Kirkemøtet skulle handle ut fra. Det var også temaet i det foredraget jeg holdt som innledning til samtalen om disse spørsmålene, med den samme tittel som er satt opp for mitt innlegg i dag: "Kirkemøtets basis og oppgave som åndelig lederorgan i kirken". Dette foredraget vil dere kunne finne praktisk talt uendret som kapittel 2 i den boken jeg utgav i fjor sammen med John Egil Bergem, med tittelen "Mot en selvstendig folkekirke". Kirkemøtet brukte mye tid på debatten, og kom til slutt frem til et samlende vedtak, som langt på vei definerer det vi kan kalle Kirkemøtets selvforståelse. En av dem som hilste et tydelig vedtak velkommen, var Ole Hermann Fisknes, som mente det var bedre for departementet å forholde seg til en tydelig standpunktmarkering fra Kirkemøtet enn uforpliktende meningsytringer. I vedtaket om "Kirkemøtets plass i kirken" het det:

"Kirkens organer har sitt utspring i den troende og bekjennende menighet, slik den først og fremst trer fram i gudstjenestefellesskapet på lokalplanet. Derfor er det lokalmenigheten med dens organer som danner grunnenheten i kirkeorganisasjonen. Det er for å tjene evangeliets fremme og forvaltningen av nådemidlene at menigheten skaper sine styringsorganer. Ordnings- og styringsmandatet er et felles ansvar for hele kirken. Dette mandat har sin basis i det alminnelige prestedømme og i den offentlige tjeneste med ord og sakrament. Kirkens ledelse fremstår i et samvirke mellom dem som representerer menighetens leke medlemmer og dem som har fått seg overdratt det kirkelige embete. Det er menighetens valg av sine ansvarlige ledere i rådsorganene, og kirkens kall og oppdrag til embetsbærerne, som uttrykker at hele kirken bærer ansvar for kirkestyret og kirkens ordninger. . . . Kirkemøtet springer frem av menighetene og står i denne sammenheng som et sentralt organ for kirkens liv og virksomhet. Kirkemøtets oppgaver er å tjene nådemiddelforvaltning, evangelisering, undervisning og diakoni, slik at flest mulig mennesker kan omfattes av kirkens omsorg. Den Hellige Skrift er eneste norm for tro og liv. Åndelig myndighetsutøvelse i kirken må skje ved at Guds ord gjøres gjeldende og får komme

til uttrykk med sin egen stemme. Kirkemøtet skal tjene hele kirken med en åndelig myndighet som alltid må prøves på Guds ord". (Sak KM 5/84, protokollen s. 11f).

Dette vedtaket står som en programfanfare for hele Kirkemøtets arbeid, og bør fortsatt lyde også i dag. La oss en stund reflektere på nytt over det åndelige grunnlag som bærer denne forsamlings arbeid og gjør at dere fremstår både med teologisk og organisasjonsmessig legitimitet som et samlende lederorgan for Den norske kirke.

Kirkerettens ekklesiologiske grunnlag

Kirken er i utgangspunktet et åndelig samfunn med særskilte kjennetegn. Det som konstituerer kirken, er forkynnelsen og sakramentforvaltningen. Kirken er derfor dypest sett et samfunn om nådemidlene. Det er derfor læren om kirken (ekkesiologi) som danner grunnlaget for kirkeretten.

For nådemiddeltjenestens skyld må det nødvendigvis være visse ytre ordninger, derfor er det i kirken innrettet en offentlig tjeneste med Ord og sakramenter. Det heter i vår lutherske hovedbekjennelse, Augustana, at "kirken er de helliges forsamling, hvor evangeliet forkynnes rett og sakramentene forvaltes på rett måte" (art. 7). Og i art 5 finner vi en viktig utdypning av dette; "For ved Ordet og sakramentene som midler blir Den Hellige Ånd gitt, han som virker troen, hvor og når Gud vil, i dem som hører evangeliet, nemlig at Gud, ikke på grunn av våre fortjenester, men for Kristi skyld, rettferdiggjør dem som tror at de blir tatt til nåde for Kristi skyld". Dette er en fortettet og sentral måte å uttrykke sammenhengen mellom kirkens ytre ordninger og den indre, åndelige dimensjon av kirken som et troens felleskap på. *Kirken blir til og holdes ved like der evangeliet om frelsen i Jesus Kristus lyder, og sakramentene, som forbinder oss med Jesus, er virksomme.* Det er Kristi oppdrag med tanke på å nå menneskene med evangeliet og bygge hans menighet, som er det konstituerende prinsipp for de ytre, ordningsmessige foranstaltninger som vi kaller kirkerett. Disse ordninger skal tjene til å etablere en synlig, allment tilgjengelig virksomhet i kirken. Jesu ord om å gå ut for å gjøre alle folkeslag til hans disipler gjennom dåp og opplæring (Matt 28,18) krever konkret oppfølging. Denne virksomhet omfatter foruten misjons- og læreoppdraget også sjelesorg, diakoni, gudstjenesteordning, kirkelig administrasjon, og lignende. Det er dette som er og alltid må være det overordnede mål for det kirkelige arbeid som Kirkemøtet er satt til å ha ansvar for.

Kirkemøtet har selv gjennom sin uttalelse "Den norske kirkes identitet og oppdrag" fra 2004 gitt uttrykk for en kirkeforståelse som er i grunnleggende sammenheng med den som ble uttrykt i det første Kirkemøte. Visjonen om den "bekjennende, misjonerende, tjenende, åpne" kirke er et umistelig varemerke for vår norske folkekirke. Men da må også alle enkeltheter i programformuleringen få gjelde med sin egen tyngde, og ikke reduseres til reklameartet pynt.

Nådemidlene og kirkeforfatningen

Noen fullkommen kirkeforfatning eksisterer ikke. Poenget er å gjøre den så god som mulig. Den må prøves på forvaltningen av nådemidlene.

Det første en kan peke på, er at *forkynnelsen* av Guds ord som lov og evangelium er livsnerven i kirkens liv. I denne sammenheng skal Kirkemøtet bidra til at Bibelens budskap og vår lutherske bekjennelse får fornyet aktualitet og blir kommunisert til nye mennesker i en ny tid, i et nytt språk og i nye former, men uten at budskapet mister sin kraft som en utfordring til oppbrudd og som veiledning til tro og liv. Kirken må ikke bare bli et speilbilde av samtiden, men et fyrtårn som viser vei til livet med

Kristus, slik jeg har pekt på i min siste bok. Det er et godt siktepunkt for forkynnelsen som er uttrykt i Bjørgvin bispedømmes motto: sammen å "gjøre Kristus kjent, trodd, elsket og etterfulgt". Derfor er det gledelig og viktig at hovedtemaet for årets Kirkemøte er troen på Jesus Kristus.

For det andre må her nevnes sammenhengen mellom *dåp og kirkeforfatning*. Det er dåpen som er grunnlaget for medlemskap i Den norske kirke. Dåpen forutsetter med nødvendighet en kirkelig ordning. Den har fra gammel tid hatt visse rettslige elementer i seg. Det er nettopp en av kirkeforfatningens vesentlige funksjoner å bidra til at dåp og opplæring i kristen tro og kristent liv får sin rette plass i kirken som en fast, strukturert ordning. Derfor er den pågående dåpsopplæringsreformen så nødvendig for at kirken skal bli et sted hvor troen deles og de dømte får hjelp til å trekke veksler på det jeg vil kalle en konto av velsignelse som de fikk med seg fra døpefonten. Da er det viktig i det fortsatte arbeid at troen blir innholdsbestemt og forankret i en bibelsk frelsesforståelse. Det er denne tro som skal deles, ikke bare erfaringer og opplevelser, som ofte kan være basert på subjektive religiøse tanker og følelser, selv om dette også kan være en viktig del av læringsprosessen. Tilhørigheten til kirken og troens fellesskap kan fremmes på så mange måter, slik vi ser det i dåpsopplæringsprosjektet. Men dåpen gir også medlemskap i kirken, og innebærer derfor rettigheter og plikter som følger av medlemskapet, deriblant også stemmerett ved de kirkelige valg.

Til denne *konto av dåpsnåde* hører også *adgangen til nattverdbordet*. Vi opplever i dag at stadig flere av kirkens dømte medlemmer kjenner trang til å hente ut noe av den velsignelse som ligger i å få del i nattverdens brød og vin. Men også nattverden forutsetter ordningsmessige foranstaltninger så den kan feires på rett vis i menighetens forsamling, åpen og tilgjengelig for dem som søker næring for troen i denne hellige handling.

Slik blir kirkeretten langt på vei bestemt ut fra prekestolen og alteret som sentrum i menighetens liv.

Trossamfunn og ordninger

Men kirken fremstår ikke bare som et troens fellesskap og et samfunn om nådens midler. Som samfunn kan ikke kirken leve uten organisasjonsstrukturer. Som tjenende fellesskap må kirken ha en «hevdelsesform», slik biskop Eivind Berggrav formulerte det, som uttrykk for at det i kirken, som ellers i samfunnet, er behov for ledelse og beslutninger. Slik sett er kirken også en del av den sosiale virkelighet som folk hører hjemme i, og den har sine ytre, organisasjonsmessige strukturer. Men dette betyr ikke at kirken som trossamfunn lar seg fange inn i og beskrives i kategorier som i stor grad hentes fra sosiologien eller samfunnsvitenskapene, slik det har vært en markert tendens til i de seneste årtier.

Ansvar for at denne tjeneste føres videre, er gitt til hele menigheten eller kirken, men helt fra den nytestamentlige menighets tid har det utviklet seg visse former for beslutningsmyndighet og ledelsesstrukturer. Slik forstått er maktfordeling og myndighetsutøvelse legitime og nødvendige uttrykk for at kirken tar sitt ansvar for evangeliet alvorlig. Apostelen Paulus regner også «styringsoppgavene» med til de gaver Gud har gitt sin kirke, og han stiller disse ved siden av aposteltjenesten og helbredelsens nådegave (1 Kor 12,28).

Ordnings- og styringsmandatet i kirken fremstår altså som et felles ansvar for alle som er døpt inn i det fellesskapet som vi kaller kirken. Den bibelske tanke om de troendes alminnelige prestedømme legger ansvar og myndighet i hendene på dem

som utgjør den troende menighet. Men menigheten eller kirken utgjøres av både lekfolket og dem som er kalt til å ha ansvar for evangeliets tjeneste.

Styringsorganene i kirken har dermed sitt rette kjennetegn i at de er fellesorganer for lekfolk og geistlige. Menigheten eksisterer bare som en enhet hvor lekfolket og presten utgjør hver sin konstituerende del. En menighet er lekfolk og prest. Den er et fellesskap av medlemmer og hyrde.

I utøvelsen av dette ansvar har kirkens embetsbærere en uavhengig basis i det kall og den ordinasjon de har fått fra kirkesamfunnet, og som igjen binder dem til kirkens lære og bekjennelsesgrunnlag på en særskilt måte. På denne bakgrunn er det prinsipielt betenkelig at de nye forslag til en lenge tiltrengt demokratireform i Den norske kirke kan komme til å forrykke balansen mellom den leke representasjon i Kirkemøtet og det antall medlemmer som representerer ordinerte og vigslede personer eller kirkelig tilsatte med instruksfestet tjenesteansvar i kirken.

Meningsbrytning og sentralledelse

Innenfor kirken er det behov for både varierte prosesser i meningsdannelsen og sentraliserte strukturer i beslutningsprosessen. En fri meningsutveksling og en saklig debatt er nødvendig som grunnlag for betryggende avgjørelser, for beslutninger som kan bli akseptert, og en ledelse og styring som kan bli møtt med tillit. Det har vært med på å sanere den kirkelige debatten og ansvarliggjøre drøftingene i det valgte Kirkemøte, at det handler i bevisstheten om at det skal nå frem til avstemninger og vedtak som hele kirken skal leve med. Et tilbakeblikk på de 25 år av Kirkemøtets historie tyder på at denne forventning i stor grad er blitt oppfylt. Jeg var både imponert over teknikken og glad for tonen i debatten da jeg kunne følge forhandlingene på fjorårets Kirkemøte på min egen PC-skjerm hjemme. Det er alvor og gjensidig respekt som må være Kirkemøtets varemerke.

En kan nok av og til ønske at det ikke rushes for fort fra drøftelser til vedtak. Derfor er det viktig å arbeide forsvarlig med det som skal danne grunnlag for vedtakene, og sørge for at det er bred dekning for det som blir konsekvensene av de beslutninger som fattes. Mange saker står seg på å bli tatt opp til flere gangers behandling, og kanskje også bli utsatt til neste års Kirkemøte før endelig vedtak fattes. Men så er det også helt avgjørende at de vedtak som blir fattet, etter grundig og forsvarlig saksbehandling, blir respektert og fulgt opp. I den artikkelsamlingen som jeg nettopp har gitt ut: "Samtidsspeil eller fyrtårn?" beskriver jeg det kirkelige rettsgrunnlaget som den engelske teologen Richard Hooker utformet for den anglikanske kirke i reformasjonsårhundret. Han viser til at kirkelovene kan endres etter tidens behov, bare de ikke kommer i konflikt med skriften, men det er de etablerte og anerkjente kirkelig organer som gir lovene autoritet. Når så kirkelovene er vedtatt av de lovlige kirkelige autoriteter, sier han, bør de respekteres av kirkemedlemmene. Han viser til eksemplet fra apostelkonsilet i Jerusalem, som er beskrevet i Apgj kap 15, som sier noe om hvordan man bør forholde seg til de vedtak som er gjort etter at drøftinger har funnet sted og meningsforskjeller er lagt til side. Da må enheten være det overordnede synspunkt. "Det ville hatt liten hensikt", sier han, "om konsilet i Jerusalem hadde vært samlet, hvis noen, etter at deres beslutning var fattet, i etterkant gav seg til å forsvare sine tidligere meninger. Når de derfor hadde gitt sin endelige tilslutning, betød det slutten på all kontrovers". Det er behov for å skjerpe bevisstheten om Kirkemøtets både åndelige og formelle autoritet, hvis det skal fremstå som det lederorgan det er ment å skulle være. Det er også behov for å styrke

viljen til grunnleggende solidaritet hos medlemmene overfor de beslutninger som fattes.

Kirkemøtets autoritet

Kirkemøtet har fått en *formell* myndighet på bestemte områder som angår kirkens felles ordninger. Det ble opprettet som et organ "med plikt til å utøve myndighet", som det sto i proposisjonen. Det ligger derfor en forpliktende juridisk autoritet bak beslutninger som er fattet på disse områder og på dette grunnlag. De er ikke bare "meningsytringer" som enhver med kirkelig ansvar og oppgaver kan velge å forholde seg fritt til. Men det viktigste er at Kirkemøtet kan hevde seg med en *åndelig moralsk autoritet* som hviler i at dets beslutninger er orientert ut fra Guds ord. Når Kirkemøtet taler, må det tale ut fra Guds ord, når det gir veiledning, må dets autoritet hvile på åndelig innsikt. På denne bakgrunn er det tjenlig at Kirkemøtet som det representative organ for menighetene og dermed for alle kirkens dømte medlemmer, forvalter den sentrale avgjørelsesmyndigheten i saker som gjelder hele kirken. Det gjelder også saker med læremessig relevans, selv om det er viktig at Bispemøtet blir hørt før slike saker blir endelig behandlet. Så er det klart at Kirkemøtet også har myndighet til å avgjøre en rekke saker som ikke krever annet enn god vilje og sunn fornuft. Mange av de vedtak dere gjør, hører hjemme i dette handlingsrom. Men felles for alle saker er at bredden i meningsdannelsen må sikres ved at Kirkemøtet gjennom Kirkerådet står for en forsvarlig høringspraksis og en grundig og gjennomslutning saksforberedelse. På dette område er det nok fortsatt rom for forbedringer og større respekt for en formalisert prosedyre gjennom kirkens organer. Jeg mener for eksempel at Bispemøtet må bli tydeligere som et organ med retningsgivende innspill til Kirkemøtets drøftelser. Og dette løses ikke ved opprettelsen av et tolvte bispeembete. Også de teologiske fakulteters rolle bør styrkes med større bevissthet både fra Kirkerådets og fakultetenes side.

Et forhold som har vært gjenstand for debatt, og som også dette Kirkemøte har på sin dagsorden, er at valgordningen er tilpasset det vanlige demokratiske representasjonsprinsipp som gjelder i samfunnet for øvrig. Dette er likevel en kirkelig stemmerett, prinsipielt begrunnet i den tilhørighet og medansvarlighet som en settes inn i ved dåpen. Det er også synliggjort ved etableringen av et eget kirkelig manntall. Jeg er ikke så bekymret for de endringer som nå blir foreslått i det kirkelige valgsystemet.

Det er grunn til å si følgende om denne ordning:

For det første har den i praksis virket slik at stemmeretten vesentlig er utøvet av aktive kirkemedlemmer, eller medlemmer med klare kirkelige interesser. Dette tror jeg vil skje også i fremtiden.

For det andre har de organer som det velges til, hatt klare kirkelige mandater som krever et positivt forhold til kirkens arbeid hos dem som blir valgt. Kirkens møter og råd er ifølge loven forpliktet til å utføre sitt arbeid i lojalitet mot kirkens tro og lære (Kirke-loven § 28).

For det tredje er rådenes *geistlige* representanter og de *kirkelig tilsatte* ikke valgt etter vanlige demokratiske kriterier, idet disse dels er selvskrevne medlemmer og dels velges direkte av sine kolleger. Og de har altså da en spesiell forpliktelse gjennom sin ordinasjon, vigsling eller tjenesteinstruks, som gir dem et ansvar i den sammenheng.

For det fjerde er de valgte ombud i menighetsråd, bispedømmeråd og Kirkemøtet prinsipielt sett representanter for den troende menighet. De innehar et åndelig

lederansvar på vegne av alle døpte, og representerer derved det alminnelige prestedømme.

For det femte markeres dette for Kirkemøtets del også ved at delegatene er sammen om ordet og sakramentene og opptrer som et gudstjenestefellesskap. Medlemmene går til nattverd sammen, de ber og lovpriser sammen. Det er viktig å ta vare på dette element av fellesskap i tro og tilbedelse også i fremtiden.

Kirkemøtet som åndelig lederorgan

Et Kirkemøte slik det nå er etablert i Den norske kirke, representerer således det Guds folk som har sitt hjem i denne kirke. Det er et Kirkemøte som springer frem av det lokale troens fellesskap hvor Kristi venner samles til gudstjeneste, bønn og lovprisning. Det er et organ som har sine røtter i det forkynnelsens og sakramentenes fellesskap som finnes der døpte mennesker i vårt land samles som menigheter i sine kirker. Fra disse mennesker har Kirkemøtet sitt mandat, dem er dere satt til å tjene, det er gjennom deres valg og kall delegatene er utpekt til den felles oppgave å stå for lederskapet i kirken. Det er for dem og for Gud dere skal gjøre regnskap for forhandlinger og beslutninger. Det er dette som gir Kirkemøtet en prinsipielt annen karakter enn et politisk forum, eller et vanlig demokratisk organ.

Som Kirkemøtets medlemmer har dere all grunn til å fremstå med frimodighet, for dere har ikke tatt denne myndighet av egen maktiver, men dere har gått inn i kirkens kall og oppdrag. Derfor ønsker jeg dere til lykke i dette store oppdrag og ber om Guds velsignelse over deres gjerning.

I mitt foredrag ved det første Kirkemøtet om Kirkemøtets basis som åndelig lederorgan avsluttet jeg med følgende fromme ønske: "Det er å håpe at Kirkemøtets beslutninger kan stå under det samme fortegn som det første Kirkemøte, Apostelkonsilet i Jerusalem, som innledet sin veiledning til menighetene slik: "Den Hellige Ånd og vi har besluttet". Det var nok noen som syntes jeg tok for hardt i, og selvsagt er det forskjell på den *apostoliske autoritet* og et forum som dette. Det er heller ikke sikkert at vi skal trekke inn Den Hellige Ånd som medansvarlig i alt det Kirkemøtet har vedtatt gjennom årene. Men det er grunn til i ydmykhet å be om Den Hellige Ånds veiledning i alt det arbeid som skjer i Kirkemøtets navn.

Også med de forandringer som er innvarslet i forholdet mellom kirken og de statlige myndigheter i den nærmeste tid, vil Kirkemøtet være det sentrale og kompetente organ til å utforme Den norske kirkes status og profil med tanke på fremtiden. Jeg ser i de politiske vedtak fra Stortinget i år begynnelsen til oppfyllelsen av det mange av oss drømte om for 25 år siden. Med de grunnlovsendringer som er foreslått, vil grunnlaget for det statlige kirkestyre falle bort. Og jeg ser med forventning frem mot den dag da både det juridiske og økonomiske grunnlag er lagt for en selvstendig folkekirke som kan føre videre vår historiske arv og være fremtidens kirke for nye generasjoner.